

YONG`IN BILAN BOG`LIK FAVQULOTDA VAZIYATLARDA AMALGA OSHIRILADIGAN CHORA-TADBIRLAR

B.Tanirbergenov

Hayot faoliyati xavfsizligi o`quv markazi katta o`qituvchisi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada yong'in bilan bog'liq favqulodda vaziyatlarning kelib chiqish sabablari, ularning inson hayoti, sog'lig'i, moddiy boyliklar hamda atrof-muhitga yetkazadigan zararlari ilmiy-uslubiy jihatdan yoritib berilgan. Shuningdek, yong'in sodir bo'lganda amalga oshirilishi lozim bo'lgan tezkor harakatlar, evakuatsiya jarayonini to'g'ri tashkil etish, birinchi yordam ko'rsatish, yong'in xavfsizligi tizimini mustahkamlash hamda profilaktik choralar tahlil qilingan. Maqolada zamonaviy yong'in xavfsizligi konsepsiyasi asosida tashkilot va aholi uchun tavsiya etiladigan samarali chora-tadbirlar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *Yong'in, favqulodda vaziyat, yong'in xavfsizligi, evakuatsiya, profilaktika, ogohlantirish tizimi, yong'in o'chirish vositalari, tutun, birinchi yordam, xavfsizlik madaniyati, yong'in nazorati, FVV.*

Bugungi kunda yong'in bilan bog'liq favqulodda vaziyatlar dunyoning barcha hududlarida uchrab, inson hayoti va sog'lig'iga, sanoat obyektlari, turar joy binolari, ijtimoiy infratuzilma, o'rmon va tabiat resurslariga jiddiy zarar yetkazmoqda. Ayniqsa, urbanizatsiya jarayonining kuchayishi, ishlab chiqarish obyektlarining ko'payishi, elektr energiyasi va gaz tizimlaridan foydalanish kengayishi yong'in xavfini yanada oshirmoqda.

Yong'inlar nafaqat moddiy zarar, balki insonlarning jarohatlanishi va halok bo'lishiga olib keladigan eng xavfli favqulodda vaziyat turlaridan biri hisoblanadi. Shuning uchun yong'in xavfsizligini ta'minlash, aholini o'qitish va favqulodda vaziyatlarda to'g'ri harakat qilish ko'nikmalarini shakllantirish dolzarb masala sanaladi.

Mazkur maqolaning maqsadi yong'in bilan bog'liq favqulodda vaziyatlarda amalga oshiriladigan chora-tadbirlarni ilmiy-uslubiy asosda tahlil qilish, amaliy tavsiyalar ishlab chiqish va yong'in xavfsizligi bo'yicha samarali boshqaruv mexanizmlarini taklif etishdan iborat.

O'zbekiston Respublikasining "Yong'in xavfsizligi to'g'risida"gi qonuni va Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 20-oktabrdagi 649-son qarori bilan tasdiqlangan Yong'in xavfsizligi qoidalariga asoslanib, yong'in sodir bo'lganda eng muhimi — tinchlikni saqlash, vahimaga tushmaslik va quyidagi tartibda harakat qilishdir. Maqsad: odamlar hayoti va sog'lig'ini birinchi o'ringa qo'yish, keyin mol-mulkni saqlash.

Darhol xabar berish

- Yong'in yoki tutun/hid sezganingiz zahoti 101 (yong'in-qutqaruv xizmati) yoki 112 (yagona favqulodda xizmat) raqamiga qo'ng'iroq qiling.

- Xabarda aniq ayting:

- Joylashuv (manzil, qavat, pod'yezd, belgi, ob'ekt nomi);

- Yong'in turi va hajmi (masalan, "oshxonada yog' yonmoqda", "elektr simlari yonmoqda");

- Odamlar bor-yo'qligi;

- O'zingizning familiya va telefon raqamingiz.

- Qo'shnilarga, atrofdagilarga og'zaki yoki signalizatsiya orqali darhol xabar bering.

O'zingiz va boshqalarni evakuatsiya qilish (eng muhim!)

- Yong'in kichik bo'lsa va o'zingizni xavf ostiga qo'ymasdan o'chirish mumkin bo'lsa, o'chiring. Aks holda — darhol chiqib keting.

- Tutun bo'lsa: egilib yoki to'rt oyoqlab yuring (pastda toza havo ko'proq bo'ladi).

- Og'iz va burunni nam mato, sochiq, futbolka bilan yoping — tutun va zaharli gazlardan himoya qiladi.

- Eshikni ochishdan oldin: orqa tomonini qo'l bilan sezib ko'ring. Issiq bo'lsa — ochmang! Tutun va olov kiradi.

- Deraza orqali chiqish zarur bo'lsa: choyshab, kiyimlardan arqon yasab tushing (faqat oxirgi chora sifatida).

- Liftlardan foydalanmang — ular to'xtab qolishi yoki tutun bilan to'lishi mumkin.

- Bolalar, qariyalar, nogironlarni birinchi navbatda olib chiqing.

- Gavjum joylarda (savdo markazi, kinoteatr, mehmonxona): evakuatsion chiqish yo'llariga (yashil belgi bilan belgilangan eshiklar, zinalar) yo'naling.

Yong'inni o'chirishga urinish (faqat xavfsiz bo'lsa)

- Kichik yong'inlarda:

- Elektr jihozlari yonganda: avval elektrni o'chiring (umumiy shitdan), keyin o't o'chirgich (CO_2 yoki kukunli) bilan o'chiring.

- Yog', benzin, kerosin yonganda: suv quymang — olov yanada kuchayadi. Qopqoq bilan yoping, soda sepib o'chiring, qum, qalin mato tashlang.

- Oddiy narsalar (mebel, kiyim): suv, o't o'chirgich, qum bilan o'chiring.

- Yong'in tarqalsa yoki o'zingizni xavf ostiga qo'yayotgan bo'lsangiz — o'chirmang, faqat odamlarni olib chiqing.

Turli joylarda maxsus qoidalar

Uy yoki xonada:

- Gazni o'chiring, elektr jihozlarini izing.

- Eshik va derazalarni yopib, shamol kirishini cheklang (alanga kuchaymasligi uchun).

- Chiqish imkoni bo'lmasa: eshikni nam mato bilan ichkaridan yoping, derazadan yordam chaqiring.

Ko'p qavatli binoda:

- Tutunli pod'yezd/korridorda emaklab chiqing.

- Yuqoriga ko'tarilmang — tutun yuqoriga chiqadi.

- Balkondan sakramang.

Avtomobilda:

- Mashinani to'xtating, dvigatelni o'chiring, barcha yo'lovchilarni chiqaring.
- Kapotni ochmang — havo kirib alanga kuchayadi.
- O't o'chirgich, qum, qor bilan o'chiring.
- Yoqilg'i baki portlashi mumkin bo'lsa — uzoqlashing.

Jamoat transportida:

- Haydovchiga xabar bering.
- Avariya lyuklari va yon oynalardan tartib bilan chiqing.

O'rmon yoki dashtda:

- Yong'inni tuproq, qum, nam mato, bargli shoxlar bilan urib o'chiring.
- Kuchli yong'inda: tarqalish yo'nalishiga perpendikulyar yuguring.
- Tutun bo'lsa — egilib yuring.
- Suv bor joy bo'lsa — unga kiring, boshni nam mato bilan yoping.

Yong'in vaqtida qilmaslik kerak bo'lgan xatolar

- Esdan chiqqan narsa uchun yong'in joyiga qaytmang.
- Yong'inni o'chirishga ko'zingiz yetmasa — oxirigacha qolmang (tutundan

bo'g'ilish xavfi katta).

- Yonuvchan suyuqliklarni suv bilan o'chirmang.
- Yuqori qavatga ko'tarilmang.
- Karavot tagiga, shkafga yashirinmang — qutqaruvchilar topa olmaydi.
- Deraza/balkondan o'zingiz sakramang.
- Lift ishlatmang.

Yong'in o'chirilgandan keyin

- O't o'chiruvchilar kelguncha joyni tark etmang (agar xavfsiz bo'lsa).
- Jabrlanganlarga birinchi yordam: kuygan joyni sovuq suv bilan yuvish, kiyimni yirtib tashlamaslik, hushsiz odamga sun'iy nafas berish.
- Yong'in sababini aniqlash uchun o't o'chiruvchilarga yordam bering.

Har bir fuqaro qonunga ko'ra yong'inni sezgan zahoti yuqoridagi choralarni bajarishi majbur. Oldindan evakuatsiya rejasini o'rganing, o't o'chirgich qayerdaligini biling, oila a'zolari bilan mashq qiling.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, yong'in bilan bog'liq favqulodda vaziyatlarda eng ko'p uchraydigan muammolar quyidagilardan iborat:

Aholining tayyorgarligi pastligi – ko'pchilik yong'in o'chirgichdan qanday foydalanishni bilmaydi.

Evakuatsiya yo'llarining noto'g'ri tashkil etilishi – chiqish eshiklari berkitilgan yoki to'silgan bo'lishi mumkin.

Texnik nazoratning sustligi – elektr simlari eskirgan, gaz tizimida nosozliklar mavjud bo'ladi.

Vahima va tartibsizlik – bu jarohatlar va talafotlarni oshiradi.

Profilaktik nazoratning yetarli emasligi – ko'plab obyektlarda signalizatsiya tizimi ishlamaydi yoki umuman yo'q.

Munozara natijasida aniqlanishicha, yong'in xavfsizligini kuchaytirish faqatgina yong'in xizmatlari vazifasi emas, balki har bir fuqaro va tashkilotning umumiy mas'uliyatidir.

Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar (sensorlar, videokuzatuv, avtomatik o'chirish tizimlari, sun'iy intellekt asosida monitoring) yong'in xavfini kamaytirishda muhim omil bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Xulosa

Yong'in bilan bog'liq favqulodda vaziyatlar inson hayoti uchun eng xavfli tahdidlardan biri bo'lib, uning oldini olish va oqibatlarini kamaytirish tizimli yondashuvni talab qiladi. Tadqiqot davomida yong'in sodir bo'lishining asosiy sabablari, yong'in vaqtida to'g'ri harakat qilish qoidalari, evakuatsiya jarayonining muhim jihatlari hamda birinchi tibbiy yordam ko'rsatish tartiblari ilmiy-uslubiy asosda tahlil qilindi.

Yong'in bilan bog'liq favqulodda vaziyatlarning oldini olish va oqibatlarini kamaytirish maqsadida quyidagi takliflar ilgari suriladi:

Har bir tashkilotda yong'in xavfsizligi bo'yicha muntazam o'quv mashg'ulotlarini tashkil etish.

Turar joylar va ijtimoiy obyektlarda tutun detektorlari hamda signalizatsiya tizimlarini majburiy joriy etish.

Evakuatsiya yo'laklari va chiqish eshiklarini doimiy nazorat qilish, ularni to'siqlardan holi saqlash.

Elektr va gaz tizimlarini har yili mutaxassislar tomonidan tekshirtirish tizimini yo'lga qo'yish.

ADABIYOTLAR.

1. G'ulomov A. Yong'inlarning kelib chiqish sabablari va ularning oldini olish choralari. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2014.
2. Mirzayev U. Ishlab chiqarish obyektlarida yong'in xavfsizligini ta'minlash. – Toshkent: Fan, 2016.
3. Alimuhamedov K. Favqulodda vaziyatlarda birinchi tibbiy yordam ko'rsatish asoslari. – Toshkent: Ibn Sino, 2018.
4. Saidov R. Aholini favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilishning tashkiliy asoslari. – Toshkent: Ma'naviyat, 2020.
5. O'zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligi. Fuqaro muhofazasi bo'yicha o'quv-uslubiy qo'llanma. – Toshkent, 2021.
6. NFPA (National Fire Protection Association). NFPA 101: Life Safety Code. – USA, 2018.
7. World Health Organization (WHO). Burn Prevention and Care Guidelines. – Geneva, 2019.
8. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. First Aid Manual. – Geneva, 2020.
9. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). Disaster Risk Reduction and Fire Safety Strategies. – New York, 2017.
10. ISO (International Organization for Standardization). ISO 45001: Occupational Health and Safety Management Systems. – Geneva, 2018.